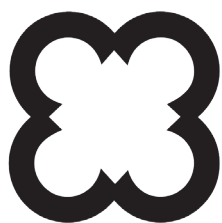

СРПСКА БАШТИНА

ИНСТИТУТ
ЗА СРПСКУ
КУЛТУРУ

Издавач

Институт за српску културу

За издавача

Доц. др Будимир Алексић

Уређивачки одбор

Доц. др Будимир Алексић, Никшић

Академик Зоран Лакић, Подгорица

Проф. др ГенADIЈ Филипович Ковалев, Воронеж, Русија

Проф. др Ашот Галстјан, Јереван, Јерменија

Доц. др Александар Николаевич Сквозников, Самара, Русија

Др Катина Димитрова, Велико Трново, Република Бугарска

Проф. др Љубомир Милутиновић, Бања Лука

Проф. др Александар Стаматовић, Источно Сарајево

Проф. др Драга Мاستиловић, Источно Сарајево

Проф. др Михаило Шћепановић, Београд

Проф. др Дејан Микавица, Нови Сад

Проф. др Горан Васин, Нови Сад

Проф. др Далибор Елезовић, Косовска Митровица

Проф. др Мирослав Додеровић, Никшић

Доц. др Дмитриј А. Шевченко, Ростов на Дону, Русија

Др Душан Игњатовић, Никшић

Др Миодраг Чизмовић, Никшић

Др Радисав Маројевић, Никшић

Главни уредник

Др Никола Маројевић

Гостујући уредник

Доц. др Екатерина Боженко, Ростов на Дону, Русија

Штампа

Арт–Графика, Никшић

Тираж

500

Адреса издавача

Булевар 13. јула 21/3, 81400 Никшић, Црна Гора

Часопис је индексиран у:

Штампање овог броја омогућила је Влада Републике Србије.

СРПСКА БАШТИНА

година V, 2
Никшић
2020

Садржај**Језик и књижевност**

РАДМИЛО МАРОЛЕВИЋ, Реконструкција рефлекса јата у критичком издању Шћепана Малог“	9-72
---	------

Историја и историографија

ДАЛИБОР ПЕТРОВИЋ, Свети Василије Острошки у Старој Херцеговини	75-82
БУДИМИР АЛЕКСИЋ, Књаз Никола Петровић и Херцеговачки устанак (1875-1878)	83-94
ДАРКО БАКИЋ, Црна Гора (Зета) и Османско царство од краја XIV вијека до Берлинског конгреса	95-115
ВАСИЉ ЈОВОВИЋ, Патријарх Гаврило Дожић у свом времену (1881-1950)	116-128
СВЈЕТЛАНА Ж. САМАРЦИЈА, Зетска митрополија у доба Балшића	129-146
ВЕСНА О. МИЛОЈЕВИЋ, Активности Посланства Краљевине Србије у Бечу (1903-1904)	147-158

Политикологија, економија, филозофија

МИРОСЛАВ ДОДЕРОВИЋ, Литванија геополитички аспект	161-195
АРТЕМ ДИДЕНКО/НАТАЛИЈА Н. МУРАВЈЕВА/ЗВЕЗДАНА М. ЕЛЕЗОВИЋ, Создание глобальной культуры	196-202
ЈАКОВ СЕВРЈУК/ЈЕКАТЕРИНА БОЖЕНКО, Политические аспекты процесса глобализации современного мира	203-210
МИОДРАГ ЧИЗМОВИЋ, Есхатолошко осјећање живота Владимира Соловјова (1853-1900)	211-217
РАДИСАВ МАРОЛЕВИЋ, Јасперсов концепт слободе	218-224

Прикази, научна критика

БУДИМИР АЛЕКСИЋ, Огледи о српским ствараоцима	227-228
БУДИМИР АЛЕКСИЋ, Индивидуалном иницијативом до квалитетног међународног стручног часописа	229-231
ЖАРКО ЛЕКОВИЋ, Занимљива слика живота у ратним условима	232-235
ДРАГАН ЈАКОВЉЕВИЋ, „Светла сен те руке над нама ...“	236-238
МОМЧИЛО ГОЛИЈАНИН, С пјесмом кроз историју	239-245

ЕМИЛО ЛАБУДОВИЋ, Ријечи које су издржале	246–247
АЛЕКСАНДАР ЋУКОВИЋ, Скица за могући поглед на проблематику пишчевог дневника	248–252

In memoriam

АЛЕКСАНДАР ВУЛОВИЋ, Воштаница за покој душе Архиепископа цетињског и Митрополита црногорско-приморског др Амфилохија Радовића	255–261
МАРИЈАН ПРЕМОВИЋ, In memoriam: Академик Миомир Дашић (Ровца код Берана 1930 – Подгорица 2020).....	262–264

Информације

ЂОРЂИЈЕ АЛЕКСИЋ, Научни скуп: Осам вијекова Светосавља у Херцеговини	267–269
---	---------

Архива

СЛОБОДАН ШЋЕПАНОВИЋ, О поријеклу и коријенима предака Руђера Бошковића	273–282
ИРЕНА ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ, Српски језик у писмима Николе Тесле....	283–287

Активности Посланства Краљевине Србије у Бечу (1903–1904)

Весна О. Милојевић

Република Србија
Историјски архив,
Краљево

УДК 327(497.11:436)
"1903/1904"

Сажетак: У чланку се говори о активностима Посланства Краљевине Србије у Бечу 1903. и 1904. године. Реч је бурном времену које је наступило након Мајског преврата 1903. године, а које су обележили нови међународни односи у којима се нашла Краљевина Србија. Почело је ново доба у историји српске државе и народа кроз промену унутрашње, али и спољне политике. Српски посланик у то време у Бечу је био Михаило Вујић, истакнути државник, професор и дипломата. Рад је највећим делом заснован на дипломатској грађи српског посланства у Бечу коју је приредио Андрија Раденић.

Кључне речи: Посланство Краљевине Србије у Бечу, Михаило Вујић, Србија, Аустроугарска, дипломатски односи.

Мајски преврат донео је промене унутрашње, али и спољне политике Србије. Политичка борба између Србије и Аустроугарске, царинским ратом добила је и економски карактер. Реч је о времену живих дипломатских активности српског Посланства у Бечу, о чему нам вредне податке пружа грађа коју је приредио Андрија Раденић.¹ Стога је циљ овог рада да кроз различита питања из политике, привреде, културе и осталих сфера друштвено-политичког живота прикажемо значај српске дипломатије кроз деловање Посланства Краљевине Србије у Бечу 1903. и 1904. године.

У том времену српски посланик у Бечу био је Михаило Вујић (1853–1913), високообразован човек, који је, након завршене Велике школе, образовање наставио на филозофским факултетима у Бечу, Минхену и Лајпцигу. Студирао је философију и економију. Током српско-турског рата (1876–1878) морао је да прекине студије, али је већ 1879. године положио докторат код професора Вунта, са тезом: „Über Substanz und Causalität“ („О суштини и узрочности“). Предавао је на Великој школи у Београду, био ми-

vesnamilojevic74@gmail.com

¹ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, Београд, 1991.

нистар финансија и иностраних дела у српској влади, председник Владе и дипломата.²

Мајски преврат је значио више од обичне династичке промене – он је одговарао интересима грађанства и широких народних слојева, јер је отворио пут завођењу парламентаризма и докрајчио владавину мањине, ослоњену на двор и војску уз честе промене, државне ударе и политичку несигурност.³ После 45 година владавине Обреновића, враћена је династија Карађорђевића, а краљ Петар стигао је у Београд као шездесетогодишњак. Деценија која је уследила назива се и „златним добом“ политичких прилика у Србији, иако је Европа у том периоду мислила другачије, ужаснута бруталношћу којом је убијен краљевски пар. Сматрали су да је краљ Петар I ступио на крвав престо. Међутим, промена у Србији је наишла на велику подршку народа, јер је враћена парламентарна владавина, а моћ краља је ограничена.⁴

Извештај представника Аустроугарске показује да су они увидели да је смена на владарском положају у Србији била неминовна. Избором краља Петра решено је мучно питање наследника последњег Обреновића и обезбеђен ред и поредак у Србији. Министар иностраних послова Аустроугарске Голуховски у први мах није подржао захтев свог руског колеге да се казне завереници, не желећи да отежа позиције краља Петра. Историчари који су обрађивали Мајски преврат на располагању су имали ограничену количину примарних извора да ваљано обаве свој посао.⁵ Као и у свим другим анализама података о заверама краљеубиства, одговори никад нису јасни. Остаје закључак да трагови убиства у Београду 1903. не воде само у Петербург него и у Беч.⁶

Краљеубиство је изазвало протесте легитимистичке и монархистичке Европе, у чему је предњачила Енглеска, што је веома нашкодило угледу Србије у светској јавности. После извршеног преврата, Аустроугарска и Русија су одмах признале свршену чињеницу и настојале да нови режим привуку себи. То је учинила и Француска после извесног колебања, али су Енглеска и Холандија остале упорне у осуди извршеног чина, што је изазвало неколико тешких спољних и унутрашњих криза режима.⁷

Краљ Петар I је био умерени реформатор, који је омогућио брзи напредак у области демократизације, привреде, војске и образовања. За време његове владавине Србија је пролазила кроз тешке тренутке – Царински рат, Анексиона криза, Балкански ратови и Први светски рат. У таквој атмосфери су стално дограђивани облици демократије и парламентарне владавине, али

² N. Stanarević, Vujić Mihajlo, *Enciklopedija Jugoslavije* 8, Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod, 1971, 550; Matić, Vesna, „Preduzetni duh umerenog radikala – dr Mihajlo Vujić (1853–1913)“, *Bankarstvo* 5–6 (2008), стр. 64–69.

³ Ђорђевић Д, *Историја српског народа*, VI књига, I том, Београд: Српска књижевна задруга, 1994, стр. 135.

⁴ Павловић С. К, *Историја Балкана 1804–1945.*, Београд, 2015, стр. 144.

⁵ Екмечић М, *Дуго крешање између клања и орања – Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд, стр. 325.

⁶ *Ист*о, стр. 326.

⁷ *Ист*о, стр. 143.

су на жалост прекидани у тренуцима када су се очекивали највећи резултати. У ратовима није ограничено ниједно право Народне скупштине, што указује да је србијанско друштво сазрело за демократску владавину и да је у личности краља Петра I добило владара прилагодљивог парламентаризму. Упркос томе, парламентарни режим је патио од три проблема и то: опструкције, утицаја војске на државне институције и политичког тероризма.⁸

Народна скупштина је за новог краља Србије, 2. јуна 1903. године изабрала Петра I Карађорђевића, унука Вождова и сина кнеза Александра. По доласку из Женева, као изабрани краљ заклетву је положио 12. јуна, на Уставу из 1888. године, који је Народно представништво вратило на снагу са мањим изменама, од којих су неке династијског значаја. У Женеви је имао прилике да прати догађаје у Европи и у Српству, чиме му је омогућено да извуче потребне поуке. Као владар Србије развио је уставни живот и пустио народну вољу да дође до изражаја. У време његове владавине Србија је постала слободнија⁹.

Краљ је одлуком Владе крунисан 8. септембра 1904. године у београдској Саборној цркви. Ритуал и служба су конципирани према форми и протоколу Руског царског крунисања.¹⁰ Чин крунисања су свечано прославили и Срби у Бечу, о чему говори извештај Посланства Краљевине Србије у Бечу: „Јучерашњи свечани чин Крунисања Његовог Величанства прослављен је и овде у српској цркви и српском Посланству на најсвечанији начин“, пише у извештају. „Овдашња Српска Колонија и пријатељи Србије и њене боље будућности, оличене у нашем честитом Господару, сјајно су се одазвали овој Краљевској и народној прослави Србијиној, иако за то нарочитих личних позива било није. Јучерашњи леп и успешан утисак ове свечане прославе у Бечу уверио ме је да нисам ни мало погрешно, што сам личну жељу и задовољство да свечаности краљевог крунисања у Београду присуствујем жртвовао прослави у Бечу где је Српска Колонија и понајјача и понајзначајнија.“¹¹

Посланик Вујић преноси да је свечани чин крунисања Његовог Величанства прослављен у Бечу у српској цркви и српском Посланству. „Нарочито чин и текст молебствија извршен је свечано клечањем свештеника и све присутне публике. У цркви и на пријему била је готово сва овдашња Српска колонија и сви Срби пролазници.“¹² Миропозавање је одвојено од чина крунисања, па је обављено у Жичи 9. октобра исте године.¹³ Кроз велики број извештаја Посланства Краљевине Србије из Беча, види се одобравање доласка на престо краља Петра I. Тако је руски посланик Чериков објаснио Вујићу да по упутима још неће долазити у Београд, али да цар Ни-

⁸ Веселиновић А, Љушић Р, *Српске династије*, Нови Сад, Београд, 2001, стр. 114.

⁹ Ђоровић В, *Историја Срба*, Ниш, 2000, 687. Веселиновић А, Љушић Р, *Српске династије*, Нови Сад–Београд 2001, стр. 114. Дамјановић Н, Ацовић Д, *Крунисање српских владара*, Краљево, 2007, стр. 42.

¹⁰ Дамјановић Н, Ацовић Д, *Крунисање српских владара*, Краљево, 2007, стр. 53.

¹¹ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914, књига 1 свеска 2 1903–1904*, Београд, 1991. пов 195, стр. 543.

¹² *Исто*, стр. 543.

¹³ Љушић Р, *Српска државност 19. века*, Београд, 2008, стр. 47.

колај II (1894–1917) и руска влада га је најлепше осећаје како према Петру и Карађорђевићима тако и према Србији и њеној парламентарној влади. Овај посланик је саопштио и то да краљ и Србија увек могу рачунати како на политичку тако и на економску потпору Русије.¹⁴

Такође, у обраћању министру иностраних дела Краљевине Србије, Михаило Вујић обавештава о свечаној аудијенцији код цара, где је по предаји писмене нотификације о ступању на престо краља Петра, разговарао о: добросуседским односима са Србијом, парламентарној ситуацији, кризи, али и о „завереничком питању“. Овај владар је сматрао да је у интересу и краља и Србије да се официри завереници из дворске службе што скорије уклоне.¹⁵

Краљ Петар је био јако цењен како у Србији тако и у монархистичкој Европи, о чему извештава и Вујић. На балу у Царском двору, у част доласка краљевског енглеског престолонаследничког пара, принц од Велса похвално се изразио о краљу Петру – ког је упознао на Цетињу, са којим је шетао и заволео га као врло карактерног човека. Наравно, и регулисањем међународних односа владавина краља Петра је учвршћена, на срећу Србије.¹⁶

На пријему код грофа Голуховског посланик Вујић је дочекан са изјавом како је крунидбена свечаност сјајно испала и повољно деловала, да верује у лојалност нашег краља, да Монархија жели да прати свако политичко и привредно напредовање Србије и да ће нас у томе помагати. Вујић се захвалио, потврдио и рекао да Србија очекује заштиту Срба у Турској од арнаутских и комитских напада.¹⁷ Такође, касније, маркиз де Реверсо је пренео Вујићу делове разговора са Голуховским, који је побољшао расположење спрам Србије у протеклих годину дана. Томе је допринело Његово величанство краљ, за кога је гроф рекао да је човек од речи, те да је држање Србије у балканском заплету коректно и пријатно. О посети бугарског кнеза Фердинанда рекао је да је куртоазна, као и да на реч у веру овог кнеза много не полагаже.¹⁸ Када је Вујић предао краљево писмо грофу Голуховском, он му је рекао да цар гаји најбоље расположење према Петру I.¹⁹ Вујић такође извештава о повратку страних изасланика у Београд, са чим у вези је разговарао са Голуховским, а то исто потврдио му је и де Реверсо. Дакле, у Београд се враћају француски и руски изасланици.²⁰

Кроз свој рад, посланик Вујић је упутио Министарству иностраних дела извештај о најављеним првим посетама амбасадора: По њему, француски амбасадор маркиз де Реверсо, сматрао је да је Голуховски по питању критика спрам Србије претерао, јер Србија не изазива нереди на Балкану

¹⁴ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 1 1903–1904, Београд 1991, стр. 472.

¹⁵ *Истио*, стр. 494.

¹⁶ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд 1991, стр. 220.

¹⁷ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд 1991, стр. 558.

¹⁸ *Истио*, стр. 544.

¹⁹ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд 1991, стр. 591.

²⁰ *Истио*, стр. 189.

(са овим се слаже и немачки амбасадор). Што се тиче руског амбасадора, гроф Капниста, он је поновио подршку Русије Србији и њеном краљу и рекао да би официри – завереници драговољним уклањањем из дворске службе, сами олакшали ситуацију и краљу и Србији. Вујић је у разговору са првим доглавником грофа Голуховског, грофом Лицовим, добио признање да Србија није ничим отежавала паралелну реформну акцију Аустроугарске и Русије. Такође, чешки првак др Крамарж је саопштио Вујићу поводом завереничког питања да сматра да би само извлачење из дворске службе било „друго патриотско дело“.²¹ Највише реакција великих сила изазивало је завереничко питање. Део преписке на релацији Беч – Београд говори о решењу „официрског“ или боље речено питања о свити краљевој.²²

Почетком XX века, криза у оквиру аустроугарског дуалистичког система се повећавала, због мађарских захтева за политичку и економску самосталност отцепљењем од Беча.²³

Србија је започела дефанзивно-офанзивну политику после 1903. године спрам Аустроугарске. Уједињење Босне са Србијом било је не само национални план већ и начин да се Аустроугарској затвори пут у дубину Балкана, ка Македонији и Егејском мору. Слично се понашала и Црна Гора према Херцеговини, Санџаку и Косову, при чему је активно помагала покрете отпора у тим областима.

Велику пажњу Вујић је посветио разговору са босанскохерцеговачким првацима Јевтановићем и Шолом, који сматрају да се Аустроугарска у Босни и Херцеговини грозничавом журбом спрема и то не за одбрану већ за даљу акцију, продор према Митровици. По њиховом уверењу, Аустроугарска жели да баш у новопазарском санџаку буде покрета на пролеће или нереди како би добила изговор за даље продирање до на Косово (да би јој добродошла после „невесињске пушке“ каква Сјеничка или Новопазарска).

Оваква политика одбране српског и балканског подручја, била је корен српско-мађарске сарадње, а мађарска борба за независност слабила је притисак који је Аустроугарска вршила на Србију. Евидентно је да је постојала разлика у погледима на Мајски преврат на релацији Беч – Будимпешта, о чему сведочи извештај Генералног конзулата Краљевине Србије: „... држање мађарске штампе, која се према Србији и догађајима од 29. маја понаша много друкчије од бечке штампе.“²⁴

Са друге стране, Голуховски је опет замерио Вујићу држање српске штампе против Аустроугарске, у којој је Монархија била на мети сталних напада, напомињући да је она Србији потребна како у економском тако и у политичком смислу. Гроф у спољнополитичком погледу нема замерке спрам Србије, јер од ње и не потичу потешкоће на које наилази заједничка

²¹ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 1, Београд, 1991, стр. 508.

²² Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд 1991, стр. 182.

²³ Раденић А, *Аустиро-Угарска и Србија 1903–1918. Документи из Бечких архива I*, Београд, 1973, стр. 5.

²⁴ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 1, Београд, 1991, стр. 519.

руско-аустријска акција на Балкану, већ им потешкоће задају Турска и Бугарска.²⁵ Тако је и аустроугарски посланик у Београду Константин Думба известио министра Голуховског – признање демократског устава из 1888.²⁶ од стране Привремене владе и Петра Карађорђевића био је услов већине, радикалских и самосталних посланика за избор новог краља.²⁷

На предлог Енглеске, Аустроугарској је поверен мандат окупације Босне и Херцеговине и војничко поседање „до иза Митровице“. Такође је добила и Новопазарски санџак, чиме није дозволила заједничку границу између Србије и Црне Горе, јер је тежила да, „утиснувши се међу њих, као клин, очува слободан пут за исток и непосредну везу са Турском“.²⁸ Раздвајајући Србију и Црну Гору, отварала је себи и пут према Солуну. Нерешена питања са Берлинског конгреса још више су продубила кризу у југо-источној Европи. Она је утицала на Османско царство и на балканске државе. Наставком Берлинског конгреса сматра се Споразум у Мирџштегу из 1903. године између Аустроугарске и Русије, које су полагале право на турско наслеђе. Договором двојице владара, покренуте су реформне акције у три вилајета – Солунском, Битољском и Косовском. Ипак, искључење територије Старе Србије северно од Шар-планине из реформи на захтев Аустроугарске, директно је утицало на исход споразума из Мирџштега, од којег се одустало након аустроугарске анексије Босне и Херцеговине, која је изведена без претходних договора.²⁹

Аустроугарска је читаво време настојала да учини Србију зависном, како у економском тако и у политичком смислу. Наравно да су постојала и мимоилажења и разлике у односу спрам Србије на релацији Беч – Будимпешта. О томе сведочи и Вујић, који у једном од извештаја објашњава да је гроф Голуховски након разговора позвао г. Сукару. Господин Сукара је био шеф трговинско-политичког одсека у Бечу и обећао је ургенцију код угарске владе и одговор од ње, у вези са примицањем сточне станице у Митровици на саму обалу (што је било важно због пребацивања стоке).³⁰

Вујић је наставио своју активност везану за олакшице при увозу стоке у Митровици, па вели да би се то убрзало, ако би скорије добили поднога генералног конзула у Будимпешти.³¹ У даљем извештају, Вујић пише о састанку са грофом Мерејем, који је говорио и о томе да су неосноване сумње о аустроугарском продирању ка Косову и Солуну. Дотакао се и пи-

²⁵ *Истито*, стр. 436.

²⁶ После Устава из 1888, у који се уносе одредбе о забрани племићких титула у српском друштву свима сем члановима владарске лозе, краљ Милан је абдицирао у корист сина Александра (М. Екмечић, *Дуго крейшање између клања и орања – Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд, стр. 314).

²⁷ Раденић А, *Аустиро-Угарска и Србија 1903–1918, Документи из бечких архива, 1* 1973, Београд, 1973, стр. 42.

²⁸ Ћоровић В, *Историја Срба*, Ниш, 2000, стр. 645.

²⁹ Д. Батаковић, *О парламентарној демократији у Србији, 1903–1914 – сџранке, избори, политичке слободе*, Београд: Српска академија науке и уметности, 2012.

³⁰ Д. Батаковић, *О парламентарној демократији у Србији, 1903–1914 – сџранке, избори, политичке слободе*, Београд: Српска академија науке и уметности, 2012, стр. 552.

³¹ Раденић А, *Документи о сџлној политички Краљевине Србије 1903–1914, књига 1 свеска 1*, Београд, 1991, стр. 78.

тања завереника у дворској служби. Он је сматрао да, пошто се ово питање није решило, ишло се на одуговлачење „повратка дипломата“, као и да је то ствар „осетљивости целе европске дипломатије“. Ипак општи је закључак, на основу разговора са маркизом де Реверсоом, да ће остале дипломате пратити кораке које предузима Русија, те да ће и остали заузети своја места када се буде сазнало да руски посланик долази на своје место у Београд.³²

Вујић извештава како је гроф Голуховски, после вишенедељног отказивања, учинио пријем за дипломатски кор, под утиском јапанске победе код Порт-Артура, уз изјаву да свако веће ангажовање Русије у Азији, ставља Аустроугарску у већу обавезу да се на Балкану очува мир и спроведу реформе. Вујић, ипак, саопштава да струја за анексијом и даљом окупацијом несумњиво постоји, као и то да је Голуховски избегао тему „дипломатског штрајка“ у Србији. Вујић је рекао и да Србија од Аустроугарске по питању трговинских уговора очекује исто што и Аустроугарска буде добила од Немачке и Русије, у смислу трговинских олакшица.³³

„Из дугога разговора са грофом Капнистом, који је, као што знате, не само главни сарадник Мирцштегскога договора, већ који и у савесно извршење његово са аустроугарске стране пуну веру полаже, ја ћу Вам, Господине Министре, изнети најглавније и најважније моменте, знајући да су Вам остале појединости иначе познате“, пише Вујић.³⁴ У даљем извештају, Вујић објашњава наводе грофа Капниста о томе шта је тачно Аустроугарска утврдила Мирцштегским споразумом: најпре да Новопазарски санџак не улази у оквир реформи, јер за одржање поретка у њему, а у смислу Берлинског уговора, треба споразумно да се брину Турска и Аустроугарска; затим да из реформи треба да се изузме „права Албанија“, где живе само Арнаути. „Све пак мешовите казе Косовскога и Битољског вилајета, дакле сва Стара Србија са: Пећи, Ђаковицом, Призреном и Приштином до Вучитрна, улазе неизоставно у круг реформне акције“. Турска је међутим, покушала да према своме попису³⁵ подели и отежа реформну акцију, тиме што би у састав реформи увукла и крајеве који су чисто арнаутски. Ова намера била је брзо уочена, па су чисто арнаутски крајеви искључени, али то се нимало није тицало оних старосрпских покрајина где Срби живе заједно са Арнаутима. У наставку Вујић саопштава да ће извођење реформи почети из центра трију вилајета, те да ће се формирати најпре првих пет батаљона, потом седам и тако до дванаест батаљона жандармерије. Пошто Немачка није хтела да да своје официрско особље, то је команда у првих пет батаљона при-

³² Раденић А, *Документи о савезној политици Краљевине Србије 1903–1914, књига 1 свеска 1*, Београд, 1991, стр. 78.

³³ Раденић А, *Документи о савезној политици Краљевине Србије 1903–1914, књига 1 свеска 2*, Београд, 1991, стр. 581.

³⁴ *Исто*, стр. 74.

³⁵ Етничка структура становништва Косова и Метохије значајно се изменила након Берлинског конгреса. Према историјским изворима Срба је 1871. године било 64%, а Арбанаса 32%, да би 1921. године бројчана надмоћ на овом простору била на страни Арбанаса 66% према 26% Срба: Tančić, D. L., & Elezović, D. M. [2020]. Political processes in Kosovo and Metohija in a comparative-historical perspective, *Baština* (50), 109–120. DOI: 10.5937/bastina30-25562.

пала представницима: Русије, Аустроугарске, Француске, Енглеске и Италије. Потом, гроф Капнист је нагласио да Арнаути у мешовитим крајевима (који су од старина били признати као српски) имају или да се покоре или да се иселе. Додао је да је боље ово друго, да би се српски живаљ опет учврстио где је био од старина, а да је само невољом потиснут, свој завичај напустио. Све ово је Вујићу потврдио и гроф Голуховски на пријему који је трајао готово читав сат. По грофу Голуховском, реформна акција није требало да обухвата само „чисту Албанију“ југозападно од Пећи и Скадра, а морала је бити изведена у пећком, призренском и приштинском крају, а мешовиту жандармерију ће почети да уводе и проширују из средишта, прво пет, па после са седам и дванаест батаљона. Гроф Голуховски је такође констатовао да руско-аустријски споразум мора бити савесно изведен до краја, јер то захтева и сам углед обе царевине у Европи, а нарочито на Балкану. О једном од следећих разговора са грофом Голуховским, Вујић јавља како је гроф рекао да реформна акција добро стоји, захваљујући коректном држању Србије, а сада и Бугарске, као и да ће се Аустроугарска дословно држати Мирцштегског програма.³⁶

Посланик Вујић преноси и разговор са грофом Мерејем о балканским приликама, где каже да реформе успорава слаба искреност Турске, као и комитске чете које упадима и терором врше националну пропаганду. Такође каже и да су појединачне појаве Србо-Македонаца заправо нужна самоодбрана, док бугарске чете, комите, својим терором и упадима отимају српске школе и цркве. Зато би српско-бугарски споразум требало да отклони ове кржаве сукобе, а тиме и олакша реформну акцију. На ово је Никола Пашић одговорио на полеђини: „Споразум наш са Бугарском, не односи се на комите, који раде на своју руку“.³⁷

У даљој комуникацији, Вујић извештава Пашића: „Препис Вашег циркулара упућеног нашим конзулатима у Македонији и Старој Србији, који сам данас добио учиниће овде најбољи утисак, као што то показује већ и само његово наглашавање у новинама“. Вујић даље каже да постоји бојазан од револуционарне акције, нарочито са српског земљишта, али да је она умањена објављивањем овог преписа. Вујић је такође скренуо пажњу Пашићу на то: „да је Италија противна сваком евентуалном продирању баш у правцу до иза Митровице“.³⁸

Вујићу је посету учинио и гроф Маљано, којег препоручује да, по налогу своје владе, лично преда краљу опозивно писмо. Појашњавао је да је Маљано лично пријатељ Срба, да је желео да предочи решеност Италије да не дозволи никакво даље продирање Аустроугарске према Митровици, али и потребу међусобног споразума балканских држава. Саветовао је избегавање било каквог сукоба који би послужио као повод за оружану интервенцију. Маљано је био овлашћен и да говори о обнављању дипломатских од-

³⁶ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2, Београд 1991, стр. 239.

³⁷ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2, Београд 1991, стр. 705.

³⁸ *Исто*, стр.120.

носа у Београду, јер свакако је дипломатски егзодус наступио накнадно, дакле неколико месеци након превратног чина од 29. маја. Чинило се да је био потребан мали напор да нови италијански посланик дође у Београд и ступи на дужност.³⁹

Са великом пажњом Вујић извештава о два толико важна питања: Да ли Новопазарски санџак улази у област реформне акције и чија жандармерија долази у наше крајеве? Најпре му је, у разговору са маркизом де Реверсом, за ово прво речено да сумња да ће Аустроугарска то дозволити, имајући у виду одредбе Берлинског уговора. По другом питању маркиз је рекао како су амбасадори у Цариграду, кад су осетили супротне тежње Аустроугарске и Италије, ту ствар оставили Комисији за организовање жандармерије. Тако је Аустроугарска истакла Скопље, а Италија Битољ као своју сферу интереса, што Аустроугарска није хтела да прихвати, али је покушала да подметне Француској да она тражи Битољ, што је Делкасе одбио.⁴⁰

О овоме је говорио и са грофом Капнистом, који је из стола извадио француски текст Мирцштегског договора, у којем је други члан говорио да се из реформне акције изузму Новопазарски санџак и оне казе Косовског и Битољског вилајета у којима чисто Арнаути живе. Даље Капнист сматра да Мирцштегски договор, као договор двеју сила Русије и Аустроугарске није могао једнострано да мења међународни Берлински уговор, који Новопазарски санџак поверава Аустроугарској окупацији у циљу одржања поретка и сигурности саобраћајних средстава (железница). Такође, Капнист је констатовао да Русија, Енглеска и Француска не истичу своје сфере утицаја, док Аустроугарска и Италија то чине, те тако једна другу и потишују. У склопу својих многобројних активности, кроз разговор са Борисом Сарафовим, Вујић је сазнао да је његов циљ да оствари аутономију Македоније и да сматра да у томе треба да помогну Србија и Бугарска. Он сматра да оне то не раде јер хоће делове ових територија за себе, што је погрешно, јер би Македонија политичком аутономијом ушла у савез свих Јужних Словена, у једну савезну балканску државу, која би тако постала снажна сила. Ово треба да пропагира и омладина. Такође сматра да Аустроугарска мора доћи до Митровице и признаје да су убијали Србе, Бугаре и своје владике, јер су били пропагатори српске или бугарске владе, и хтели сједињење са једном од тих држава, а они су против тога и траже потпуну политичку аутономију.⁴¹

Министарство иностраних дела „упослило“ је Вујића да се распита какво је било мишљење о евентуалности аутономисања Старе Србије и Македоније. Вујић је дошао до закључка да се сви заустављају на причи о реформној акцији у сва три вилајета. Али у Бечу се истиче и потхрањује идеја о аутономији Албаније, којом би се, тобож, најуспешније избегли сукоби

³⁹ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 1 1903–1904, Београд, 1991, стр. 115.

⁴⁰ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2, Београд 1991, стр. 147.

⁴¹ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд, 1991, стр. 160.

аустријско-италијанских интереса.⁴² Наравно да је занимљиво и да је Гроф Маљано, између осталог навео како је „актуелно посебно споразумевање између Француске, Енглеске и Италије, а у смислу очувања status quo на Балкану, тј. спречавање даљег германског продора на исток“.⁴³ То што је изнео гроф Маљано, потврдио је и маркиз де Реверсо, а то је: „Споразум западних сила Француске, Енглеске и Италије о очувању постојећег стања на Балкану би био добар како за одржање мира у Европи тако и за саме балканске народе“.⁴⁴ Ипак, Вујић објашњава да „изјава Голуховског о коректном држању Србије, али и великој бризи Аустроугарске за Косовски вилајет, као и војни кредити, одају могући продор до ‘иза Митровице’ . Одсуство Русије због Јапана, очигледно ће допунити Аустро-Угарска“.⁴⁵

Посланика Вујића је посетио Божо Петровић, црногорски министар унутрашњих дела и председник Сената, који је сматрао да и преко Цетиња треба утицати на Рим да се Италија уздржи од пристанка за оружану акцију Аустроугарске на Балкан, а за рачун Германије (Немачке), као и да заправо треба сузбити Италију од паралелне акције у Албанији и њен пристанак на аустроугарску окупацију Македоније.⁴⁶

Тема о приликама у Старој Србији и Македонији, константно је била присутна, уз напомену да се Срби у Македонији налазе у нужној самоодбрани, а желе само да им се осигура опстанак од отмица турских и бугарских комита, исто као и у Старој Србији, од зулума турског и арнаутског. По Голуховском, аутономна Македонија је апсурд, јер велике силе, Русија и Аустроугарска, чине само реформу, без размишљања о било каквој аутономији, а још мање о подели. Заправо, Гроф Голуховски се нада брзом споразуму између Србије и Бугарске, „да се по Македонији међусобно не кољете“ . Ако би избегли сукобе, тиме би помогли реформну акцију.⁴⁷

Питање независности Балкана на почетку XX века зависило је од српско-бугарских односа, од чега је зависило хоће ли се балканско питање решавати спољним европским, или унутрашњим балканским снагама. За Србију, као што је писао Милован Миловановић, то се сажимало у одговору на питање: с Бугарском у Скопље или са Аустроугарском у Солун, у којем би случају Србија требало да жртвује своју независност. Руковођена овим мотивима, српска дипломатија је од 1903. припремала терен за споразум са Бугарском и Црном Гором ради одбране са севера и напада на Турску. Политику балканског споразума препоручивале су Француска и Италија.⁴⁸ Као непосредну неопходност, Миловановић сматра да треба направити границу раздвајања српског и бугарског народа, уз могућност да се учини и српска

⁴² *Истѿо*, стр. 167.

⁴³ *Истѿо*, стр. 206.

⁴⁴ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд, 1991, стр. 208.

⁴⁵ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 свеска 2 1903–1904, Београд, 1991, стр. 267.

⁴⁶ *Истѿо*, стр. 396.

⁴⁷ *Истѿо*, стр. 723.

⁴⁸ Ђорђевић Д, *Сучељавање са Аустро-Угарском – Истѿорија српског народа*, VI књига, I том, Београд, 1994, стр. 150.

национална жртва. Бугари и Срби су два посебна народа, који имају подједнака права на своју независну државу.⁴⁹

Политички заплети, настали после 1903. условили су Србију и Бугарску на споразум, јер је Србију угрожавала Аустрија, а Бугарску угрожавала Турска, уз напомену да је Русија одсутна са Балкана због догађаја на далеком истоку. Заједнички страх од двојне монархије убрзао је зближавање Србије и Бугарске, што је додатно поспешило неуспех кнеза Фердинанда да са Турском постигне договор око Македоније. Преговори су вођени у Београду: бугарска влада је признала српске интересе у Македонији, док је српска влада у начелу одобрила аутономију Македоније, уз услов да она уђе у царински савез са Србијом, а да Солун добије статус слободне луке. Михајло Вујић обавештава Београд о великом интересовању бечке штампе за састанак у Нишу између двојице владара, Његовог величанства краља и бугарског кнеза Фердинанда.⁵⁰ Касније је Вујић обавестио Министарство иностраних дела о великом интересовању „немачког и инглеског амбасадора“ о новом састанку између нашег краља и бугарског кнеза и питању да ли између Србије и Бугарске може доћи до правога савеза.⁵¹ У марту 1904. закључена су два српско-бугарска споразума: тајни савезни уговор политичког карактера и јавни „Пријатељски уговор економско правне садржине“.⁵²

Економско приближавања Србије и Бугарске било је важно за обе државе, јер је Србија тиме добила излаз на Црно Море, а Бугарска пролаз ка средњој Европи. „Пријатељски уговор“ закључен у марту 1904. године проширен је у Уговор о царинском савезу, који је припремљен 22. јула 1905. године, чиме је роба домаће производње била ослобођена царина у међусобном српско-бугарском промету. Када је реч о активностима српског посланства у Бечу и посланика Михајла Вујића, оне су биле усмерене ка промоцији мира и добрих односа са Аустроугарском. Посланик је ажурно извештавао српску владу о свим важним питањима са којима је био упознат. Посланство у Бечу се трудило да издејствује што боље олакшице за своју земљу али и да сачува њен углед у међународним круговима.

Објављени извори

Раденић, А., *Аустро-Угарска и Србија 1903–1918. Документи из Бечких архива I*, Београд, 1973.

Раденић, А., *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*.

⁴⁹ Екмечић М, *Дуго кретање између клања и орања – Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд, стр. 331.

⁵⁰ Раденић А, *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књига 1 *свеска 2 1903–1904*, Београд, 1991, стр. 266.

⁵¹ *Исто*, стр. 396.

⁵² Ђорђевић Д, *Сучељавање са Аустро-Угарском – Историја српског народа, VI књига, I том*, Београд, 1994, стр. 151.

Литература

- Батаковић, Д., *О парламентарној демократији у Србији, 1903–1914 – скицанке, избори, политичке слободе*, Београд: Српска академија науке и уметности, 2012.
- Бјелица, С., „Организација ‘Уједињење или Смрт’“, *Култура јолиса*.
- Веселиновић, А., Љушић, Р., *Српске династије*, Нови Сад–Београд, 2001.
- Дамјановић, Н., Ацовић, Д., *Крунисање српских владара*, Краљево, 2007.
- Ђорђевић, Д., *Сучељавање са Аустро-Угарском – Историја српског народа*, VI књига, I том, Београд, 1994.
- Екмечић, М., *Дуго крећање између клања и орања – Историја Срба у Новом веку 1492–1992*, Београд.
- Кркљуш, Љубомирка, *Правна историја српског народа*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 2013.
- Љушић, Р., *Српска државност XIX века*, Београд, 2008.
- Павловић, К. С., *Историја Балкана 1804–1945*, Београд, 2015.
- Митровић, А., *Историја српског народа*, књига 6, том 1, Београд, 1983.
- Павловић, С., *Историја Балкана 1804–1945*, Београд: CLIO, 2004.
- Stanarević, N., Vujčić Mihajlo, *Enciklopedija Jugoslavije* 8, Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod, 1971.
- Tančić, D. L., & Elezović, D. M. [2020], „Political processes in Kosovo and Metohija in a comparative-historical perspective“, *Baština*, (50), 109-120. DOI: 10.5937/bastina30-25562
- Ђоровић, В., *Историја Срба*, Ниш, 2000.

Milojević Vesna

Embassy activities Of the Kingdom of Serbia in Vienna (1903–1904)

Abstract

This article refers to activities of the Legation of the Kingdom of Serbs in Vienna in 1903 and 1904. It was a turbulent time which started after the May coup in 1903 and the time determined by new international relations where Serbia found itself. The new era in the history of the country and the people started, but it also meant the change of domestic and foreign policy. At the time, Mihailo Vujčić, respected statesman, professor and diplomat was the Serbian Minister in Vienna. The work is mainly based on diplomatic material of Serbian Legation in Vienna, prepared by Andrija Radenić.

Key words: Legation of Kingdom of Serbia in Vienna, Mihailo Vujčić, Serbia, Austro-Hungary, international relations.

Издавач
Институт за српску културу Никшић

Српска баштина излази два пута годишње.

CIP – Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISSN 2337-0939 = Српска баштина
COBISS.CG-ID 32089360

ISSN 2337-0939

9 772337 093000 >